

megvilágítja a vonásait is, amelyek megkülönböztették Lengyel Balázstól és Nemes Nagy Ágnestól, akik a folyóirat vezéregyéniségei voltak. „A többi újhoidas legendájához hozzátartozott a politikai üldözöttségük nem gyógyuló sebe. Ő viszont nem akart mítoszt teremteni magának, keserves sóhajjal intézte el efféle emlékeit, igaz, ha szóba kerültek a szellemi terror »élmunkásai«, összeszűkült a szeme a haragtól. Egyszerűen gyermeki lélek volt, nem volt hajlandó megbocsátani, de már annak is örült, hogy végre nem bántják.”

Ezeket a zaklatott éveket sajátos módon dolgozta föl: „kiírta magából” emléküket az *Előadók, társ-szerzők*ben. Az persze jellemzője a kornak, hogy voltak, akik dülten olvasták a könyvet. Egy jó érzékű irodalomtörténész — hadd hallgassam el a nevét — fülem hallatára hívta fel Tóth Dezsőt, mondván, ez a könyv „sért bennünket”. (Azóta egész más csapat mezébe öltözött.) Nem esett baja, nem tiltották be a könyvét, amely hitelesebben ábrázolja az ötvenes évek fojtogató levegőjét, mint bármelyik történelmi analízis. Felejthetetlen az az epizód, amelyben arról ír, hogyan küldték népnevelő előadást tartani. Gyér érdeklődés mutatkozott, Gorkijnál abban érdekelte a művelődési ház közösségét a meccsközvetítés. Igaz, a „népnevelő elvtárs” ismeretei is hiányosak voltak, ezért inkább átsiklott Csehov világába. Azt hinnénk, anekdota. Nem az! Az író számára ez az ironikus megközelítés volt a korszak ábrázolásának egyetlen útja, s ezen az úton nagy léptekkel haladt előre.

Még azokat a korábban az *Újhoid* körébe tartozó írókat is alig titkolt ellenszenvvel szemlélte, akik félelemből vagy karrierizmusból hangot és meggyőződést váltottak. Közéjük tartozott a különben nagyon művelt, sokoldalú Somlyó György is (Devecseri Gáborról, Somlyó barátjáról mások őriztek rossz emlékeket). Tóth Krisztina mondja el, hogy az Írószövetség egyik gyűlésén Mándy meglátva Somlyót, faképnél hagyta a rendezvényt. (Én a már említett *Nyugatról* vagy Babitsról tartott rendezvényen nem tapasztaltam ilyesmit.) Tóth Krisztina különben nagyon szépen, hitelesen idézte föl az íróhoz fűződő kapcsolatát. Szavaiból is bebizonyosodik, milyen beleérző, megértő ember volt Mándy Iván. Érthető, hogy elvesztése mindenkit megrázott, és Tóth Krisztina ritka szépen búcsúztatta. Elmondja, mennyire tetszett az írónak egyik versének ez a sora: „két pálma fejben sakkozott”. Való igaz, a pálmák egy Mándy-novellában is sakkozhatnának, hiszen különös vonzalom fűzte a tárgyakhoz. Felesége mondja el, hosszan nézegetett például egy létrát, mintha élete titkairól faggatná.

Mégis vitatható, hogy szimbolista író lett volna, bár némelyik elbeszélésében a tárgyakban valóban emberi vágyak és tulajdonságok sűrűsödnek össze. Az iskolai padok a pincében, amelyek egyikébe va-

laci egy szívet vésett... az útra kelő létrák... Ám azt is észre kell venni, hogy a tárgyak legnagyobb többsége állandóan — képzeletben vagy valóságosan — úton van. Megismétlik *A huszonegyedik utas* történetét. Ebben emberek indulnak el, hogy békére, boldogságra leljenek. Ősi jelkép: a világtól, háborúktól, emberi gonoszságtól megcsömörlöttek tudatában élt a Boldogok Szigete vágyképe valahol nyugaton; Horatius fel is szólította őket, induljanak, keressék meg, ott végre békességre lelnek. Mándy elképzelése szerint is kell lennie valahol a mi kis világunkban is olyan helynek, ahol nyugalom van, nem egymás torkát szorongatják, nincsenek ki-velevezettek, mesterségesen felpumpáltak, akiket majd levadásznak. A létrák majd hamarabb célba érnek...

Még egyszer elmondanám: jó volt visszaidézni Mándy Ivánt, az embert. Az író megidézéseire is van módunk, csak nekünk is hallanunk kellene azt a hangot, amelyet Szent Ágoston: „Tolle, lege!” — Vedd és olvasd! (*Corvina Kiadó*, Budapest, 2015)

RÓNAY LÁSZLÓ

BOZÓK FERENC: TÜKÖRTENGER; HOLT KÖLTŐK TÁRSTALANSÁGA

Bozók Ferenc majd tíz éve sorjázó verseskötetei, illetve rendszeres publikációi olyan — Alföldy Jenő szavaival élve — „enigmatikus miniatűrök” mentén rajzolják ki a szerző sziluetjét, amely rejtekezése ellenére sajátos tónusokkal teszi felismerhetővé a költeményeket. A klasszikus formákhoz vonzódó, romantikus és dekadens vonásokat is magán viselő szövegvilág valóban gyakran indul ki mikroszkopikus, természetközeli, földhöz kötött, ám végtelenbe vegyülő megfigyelésekből. Akár hangulatlírának is mondhatnánk ezeket az egy-egy rezdülésből kibomló írásokat, ha nem társulna hozzájuk a mögöttük meghúzódó filozofikus horizont, a lírai alany metafizikai megismerésvágya.

Bár a szerzetesköltő kézjegye magán viseli a keresztény hagyomány lenyomatát, korántsem tételes, példázatszerű művekről van szó, mindinkább — a felekezetségtől bizonyos értelemben független — magánszemély vívódásai, identitásbeli-egzisztenciális küzdelmei kerülnek előtérbe, még ha burkolt formában is. „A végtelenbe mártva él az ember. / Lakása földgolyónyi társ-talanság, / és kozmikus, tágas bizonytalanság / sodorja őt, miként plankton a tenger” (*Ember*). Mind a (folyóiratokban közölt verseket tartalmazó) *Tükörtenger*, mind pedig a (főleg költőelődöket megidéző) *Holt költők társ-talansága* című 2015-ös kötet ezt a sodródó, de a sodrásra magát rábízó

lelkialkatot tükrözi, melynek érzékenysége furcsa módon egyszerre tágítja ki és szűkíti le az általa kialakított szövegtereket. Mintha a formai költőségekkel párhuzamosan egy másfajta (nem tartalmi, inkább — Pilinszky kifejezésével — az adott mű ideáját őrző *metaformán* innen) korlátozó tényező is bejátszana a sorok rendezésébe, amely ugyan biztonságos mederben tartja a versszakokat, olykor azonban — a szerzői közvetítés felületességénél, stilisztikai elnagyoltságánál fogva — nem képes átszűrni magán az élő és organikus vershez szükséges szellemképet. „Anyagban hisz, s a végtelennek papja, / vagy Istenben, a minden-alkotóban, / öröktől mozdulatlan mozgatóban. / Hit és bizonytalanság éje, napja.” — folytatódik az emblemikusnak is nevezhető *Ember* című vers. Bozók Ferenc költészetének bizonytalanságai a személyesen emberi szinten túl talán a fentebb megközelíteni próbált, időről időre megmutatkozó jelenlét-hiányban keresendők. Az *Énangyal*nak hívott felettes (ihlető?) ezek szerint néha a szerzővel azonos jelenség — vagyis csak annyit fed le a valóságból, amennyi ő maga lehet.

„Folyóiratba haltam, ám / szelíd vagyok, ne féljetelek. / Lapozzatok belém, s talán... / talán kicsit feléledek.” — szól a *Folyóiratba haltam* című vers pár sora a holt költőket megidéző kötetből, ha öntudatlanul is, de utalva a másik, folyóiratközléseket összegyűjtő könyvre (Baka István egyik utolsó versére rímelve — vö. „...jó volna lenni még talán de / mit is tegyek ha nem lehet / a szótáradba írj be s néha / lapozz föl engem és leszek” (B. I.: *Csak a szavak*). A modern klasszikusok stílusában a magyar- és világirodalom nagyjait megszólító Bozók hol játékos humorral, hol komolyra fordítva a szót idéz el a benne élő, általa megformált portrékon. A legtöbb elődöt nevesíti, de akadnak olyanok is, akik mintegy felrémlenek a sorok közül; így tűnik elő Dsida Jenő is az *Éjszonnét*ben: „Teáskanál kavarja éjjelem, / merítsd a kozmosz-éjbe életem, / kavarj sötét teádba, Istenem.” Vagy József Attila a *Nyárszonnét*ben: „A Nap, miként a sör: ragyog, pezseg, / s a fellegek, miként a sörhabok, / fodor-ruhás barokkos angyalok.” Esetleg Örkény a *Szoba, kiáltással* négyesorosa mögött: „Szobámban alvó sikoly lakik / folyton becsengetnek valakik / s mert nincsenek rám belátással: / Szoba kiadó, kiáltással.” stb. A múltból kísértő árnyak, ködös emlékképek közül lép ki, a mai Budapest díszletei előtt sétál el a jelen idő költője, aki a mívés stílusimitációk között egy-egy vers erejéig magával is eltársalog. Majd megáll szobájában a tükörnél. Vagy a versek fölött időz egy kicsit.

„... két tükör ha szembe fordul / szűkülnek de végtelenbe” — olvashatjuk a *Tükörzemek*ben, fel-

idézve Weöres pár sorát: „Tükör, nézz a tükörbe!” Bozók Ferenc világtükreben az önmaga hasonlatosságára formált valóságot szemlélhetjük, saját arcmásával együtt, tengernyi hangulattal, tele a természet apró rebbenéseivel, a nagyváros zakatoló zörrenésével, és csenddel — az *Énangyal* óvó szárnyai alatt. (*Rézbong Kiadó*, Göd, 2015; *Antológia Kiadó*, Lakitelek, 2015)

PAPP MÁTÉ

MAX PICARD: MENEKÜLÉS ISTEN ELŐL

Az emberiség mindig is menekült Isten elől, ám most, hogy a hit objektív világgént már nem létezik, egyenesen beszorultunk a menekülés kegyetlen világába — ez lehetne Max Picard nemrég megjelent könyvének alaptézise. A zsidó származású svájci író, költő, kultúrfilozófus 1934-ben kiadott, s most magyarra lefordított műve sok szempontból ma is aktuális lehet.

„Az ember a menekülésben való részesedése mértékében létezik csupán.” (8.) Picard szövegében, mely műfajilag kissé nehezen besorolható, hiszen egyszerre filozófiai és irodalmi mű, mindent a menekülés mozgat, mindent a menekülés magyaráz. A könyv állításait a világháború utáni kiábrándultság és pesszimizmus mozgatja: a 20. század emberének kíméletlen kritikáját adja a szerző. „Apám ismerte a mély szomorúságot is. Láta az ember mérhetetlen gonoszságát — már 1914 előtt sejtette, mi történik majd 1933–1945 között” — ezt az író fia, Michel Picard meséli el a könyv függelékében.

A filozófus-író valóban nem ismer mértéket a világ hanyatlásának megfogalmazásában. Nem véletlenül írja Hermann Hesse, hogy ez Picard „talán legszebb, legkomolyabb, ugyanakkor legviszátaszítób” könyve. A szerzőnek sok éleslátó, rendkívüli megfigyelési képességről tanulságot tevő állítása van. Korát megelőzően diagnosztizál számos olyan problémát, mely azóta csak erősödött, meghatározóbb lett. Művét szinte folytatni lehetne, hiszen maga a könyv egy felsorolás: annak a listája, hogy a menekülés mi mindenben nyilvánul meg, mi mindenre terjeszti ki mérgező hatását.

Mi jellemzi a menekülés világát? Egy olyan lét, melyben minden szituáció menekülés-helyzet. A menekülés nem csupán jelen van, hanem autonóm létezőként uralja az embert. „Az Isten és az ember közti teret teljesen betölti a menekülés.” (13.) A menekülés minden minőséget mennyiséggé változtat. Struktúrájánál fogva eltávolít a valóságtól, csak lehetőségeket kínál, eltörli a bizonyosságot, a teret, összezavarja az időt, megszünteti a bűnt, az igazságot, a halált. Ebben a